

अनन्तविजयं राजा कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।

नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥ १६ ॥

धर्मराज कुन्तीपुत्र युधिष्ठिराने अनन्तविजय, नकुल आणि सहदेव यांनी सुघोष आणि मणिपुष्पक ॥ १६ ॥

अनन्तविजयमिति । नकुलः सुघोषं नाम शङ्खं दध्मौ । सहदेवो मणिपुष्पकं नाम ॥ १६ ॥

नकुलाने सुघोष नावाचा शंख वाजविला आणि सहदेवाने याने मणिपुष्पक नावाचा. ॥ १६ ॥

काश्यश्च परमेष्वासः शिखण्डी च महारथः ।

धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकिश्चापराजितः ॥ १७ ॥

तसेच महाधनुर्धर काशिराज, महारथी शिखंडी, धृष्टद्युम्न, विराट आणि अजिंक्य सात्यकि ॥ १७ ॥

काश्यश्चेति । काश्यः काशिराजः । कथम्भूतः ? परमः श्रेष्ठ इष्वासो धनुर्यस्य सः ॥ १७ ॥

काशिराजाने; कस्या काशिराजाने? ज्याचे इष्वास अर्थात धनुष्य परम श्रेष्ठ अशा. ॥ १७ ॥

द्रुपदो द्रौपदेयाश्च सर्वशः पृथिवीपते ।

सौभद्रश्च महाबाहुः शङ्खान्दध्मुः पृथक्पृथक् ॥ १८ ॥

अहो पृथिवीपती राजा (धृतराष्ट्र)! द्रुपद आणि द्रौपदीचे पाँच पुत्र तसेच महाबाहु सौभद्र (अभिमन्यु), आदि सर्वांनी, चारीबाजूंनी

आपापले शंख फुंकले. ॥ १८ ॥

द्रुपद इति । हे पृथिवीपते ! हे धृतराष्ट्र ! ॥ १८ ॥

हे पृथिवीपते ! हे धृतराष्ट्र ! ॥ १८ ॥

स च शङ्खानां नादस्त्वदीयानां महाभयं जनयामासेत्याह -

त्या शंखनादाने तुमच्या पक्षच्या योद्ध्यांच्या हृदयामधे महान भय उत्पन्न केले ते सांगताहेत -

स घोषो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत् ।

नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलोऽभ्यनुनादयन् ॥ १९ ॥

आकाशासह पृथ्वी दणाणून सोडणारा असा तो प्रचंड आवज कौरवांची हृदये विदीर्ण करू लागला. ॥ १९ ॥

स घोष इति । धार्तराष्ट्राणां त्वदीयानां हृदयानि विदारितवान्: किं कुर्वन् ? नभश्च पृथ्वीं चैव तुमुलो व्यनुनादयन् प्रतिध्वनिभिरापूरयन् ॥ १९ ॥

धृतराष्ट्रपक्षाची अर्थात तुमच्या पुत्रांची तसेच सैनिकांची हृदये विदीर्ण केली. ती कशी ?

आकाशासह पृथ्वी प्रतिध्वनिने व्याप्त करत. ॥ १९ ॥

एतस्मिन्समये श्रीकृष्णमर्जुनो विज्ञापयामासेत्याह 'अथ' इति चतुर्भिः -

याच वेळी अर्जुनाने श्रीकृष्णास काहि निवेदन केले ते 'अथ' इत्यादि (२० ते २३ या) चार श्लोकांद्वारा प्रस्तुत केले जात आहे.

अथ व्यवस्थितान्दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रान् कपिध्वजः ।

प्रवृत्ते शस्त्रसम्पाते धनुरुद्यम्य पाण्डवः ॥ २० ॥